

ВІДГУК

офіційного опонент, кандидата економічних наук, доцента

Островського Ігоря Анатолійовича

на дисертацію Фрідман Олени Анатоліївни «Підприємництво в структурі національної інноваційної системи», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

Актуальність теми дослідження. Інноваційна діяльність та підприємництво складають базовий рівень змісту інноваційного підприємництва. Саме завдяки такому інтегрованому поєднанню маємо синергетичний ефект та якісно нову форму підприємництва, яка є найактуальнішою у теперішній час – інноваційне підприємництво. Природа сучасних бізнес-процесів вимагає відповідного розвитку, який би базувався на засадах глокалізації як концепції комплементарного поєднання глокальних компонентів інноваційного розвитку країни в цілому або її регіонів. Розкриття закономірностей розвитку підприємництва в умовах розбудови національної інноваційної системи є важливою науково-практичною проблемою сучасної економічної теорії.

Дисертаційна робота Фрідман О.А. присвячена розкриттю особливостей підприємництва в структурі національної інноваційної системи, змісту його нових форм та тенденцій розвитку. Актуальність роботи обумовлена необхідністю розв'язання суперечностей сучасного соціально-економічного розвитку, шляхом реалізації моделі сталого розвитку, що заснована на інноваційному підприємстві.

Враховуючи наведене, тема дисертаційного дослідження О. А. Фрідман є актуальною, має теоретичне і практичне значення з питань наукового обґрунтування сучасних трансформацій інноваційного підприємництва.

Мета і завдання дослідження, що поставлені і обґрунтовано розв'язані автором, спрямовані на вирішення актуальної наукової проблеми щодо

обґрунтування змісту та місця підприємництва в структурі національної інноваційної системи, розробки практичних підходів стимулювання інноваційного розвитку в умовах цифровізації економіки.

Оцінюючи зміст дисертації, можна стверджувати, що О. А. Фрідман вдалося досягти мети наукового дослідження і розв'язати його завдання. На базі глибокого аналізу економічних відносин та процесів у сфері інноваційного підприємництва в умовах становлення цифрової економіки було охарактеризовано національну систему інноваційного підприємництва як екосистему інноваційного бізнесу, розроблені практичні рекомендації, спрямовані на розвиток інноваційного підприємництва.

Зв'язок роботи з науковими планами та програмами. Дисертаційна робота виконана у відповідності з плановою темою науково-дослідної роботи кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Якість життя в умовах становлення та розвитку цифрової економіки» (Номер державної реєстрації № 0119U103349). Варто відзначити актуальність положень та висновків дисертаційної роботи щодо теорії інноваційного підприємництва як фактору та джерела зростання якості життя населення та ролі НСП у забезпеченні соціальної відповідальності інноваційного бізнесу.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації. Міра обґрунтованості та достовірності наукових положень, результатів і висновків дисертації забезпечена коректним використанням загальнонаукових і спеціальних методів дослідження економічних процесів, системному, структурно-функціональному, синергетичному підходах, інституціональному інструментарію наукових досліджень.

Теоретико-методологічні положення й висновки дисертації спираються на всебічний аналіз і критичне опрацювання наукових праць відомих

вітчизняних та іноземних учених з проблем інноваційної діяльності, цифровізації економіки та інноваційного розвитку.

Застосовані автором загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, значна теоретико-інформаційна база забезпечили надійність і достовірність одержаних результатів.

Представлені в роботі наукові положення, висновки і рекомендації ґрунтуються на фактичних матеріалах дисертаційного дослідження. Проведений аналіз та узагальнення даних при оцінці отриманих результатів власних досліджень логічні та обґрунтовані, висновки відповідають завданням, які поставив дисертант.

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату дисертації, ознайомлення з науковими статтями здобувачки є підставою стверджувати, що основні положення, які виносяться на захист і визначають наукову новизну дисертації, одержані О. А. Фрідман в результаті наукового дослідження, сформульовані автором самостійно і відображають особистий внесок автора.

Оформлення дисертаційної роботи відповідає вимогам, що визначені до кандидатських дисертацій. Основні положення та висновки дисертації належним чином аргументовані, отримали логічне відображення у таблицях, і рисунках.

Ступінь новизни наукових положень дисертації. Наукова новизна одержаних у дисертації результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертаційній роботі основні положення та висновки є новим розв'язанням важливого наукового завдання – обґрунтування змісту та місця підприємництва в структурі національної інноваційної системи і розроблення практичних підходів стимулювання інноваційного розвитку в умовах цифровізації економіки.

З погляду опонента, найбільш суттєвими теоретичними і прикладними результатами, отриманими особисто О. А. Фрідман у ході дисертаційного дослідження, що характеризують його наукову новизну, є наступні:

- автором дисертаційного дослідження вперше, виходячи з розуміння сучасних тенденцій розвитку продуктивних сил та економічної інтеграції, обґрунтовано теоретико-методологічні основи трансформації національної інноваційної системи в умовах глокалізації (с. 89, 153, 155);

- використовуючи цей методологічний підхід до аналізу формування національної системи інноваційного розвитку автору вдалося більш глибоко вивчити стан, особливості, фактори, що негативно впливають на інноваційний розвиток в Україні.

Найбільш цінними здобутками у цьому напрямі слід вважати наступні:

- удосконалення теоретичної характеристики суперечностей у формуванні національної системи інноваційного підприємництва. Інноваційне підприємство, як відомо, є ядром інноваційної системи в цілому, тому знання суперечностей, що стримують розвиток інноваційного підприємництва дають можливість розв'язати ці протиріччя, створити ефективні умови для інноваційного підприємництва;

- узагальнення чинників негативного впливу на інноваційний розвиток національної економіки України шляхом виявлення зовнішніх та внутрішніх факторів впливу (с. 112-116, 120, 123-124, 174);

- отримало подальший розвиток розкриття змісту державно-приватного партнерства з інновацій (с. 129, 131). Не можливо досягти інноваційного характеру розвитку без участі держави, особливо, якщо співробітництво держави та приватного бізнесу направлено на здійснення інноваційних проєктів. Вважаємо, цей напрям для України у сучасних умовах найбільш затребуваним.

Про відповідність дисертаційного дослідження предметному полю економічної теорії свідчить також й методологія дослідження. З цього приводу слід звернути увагу на той факт, що авторка досліджує інноваційне

підприємництво в структурі національної інноваційної системи використовуючи удосконалені засади дослідження шляхом використання принципів міждисциплінарних зв'язків, положень теорії еволюції класичного підприємництва в складну мережеву бізнес-екосистему, теорію стейкхолдерів та підприємницької системи (с. 93-94, 108)

Завдяки удосконаленню методології дослідження авторкою було розкрито визначення сучасного інноваційного підприємництва (с. 45, 54, 60) та обґрунтовано основні характеристики національної системи інноваційного підприємництва (с. 72-74, 88-89, 131-132, 158).

Загалом, наукова новизна викладених у дисертаційній роботі О. А. Фрідман положень, висновків і результатів обумовлюється авторським підходом до вирішення теоретико-методологічних проблем створення національної системи інноваційного підприємництва.

Повнота викладення у відкритому друку наукових положень дисертації. Результати дослідження знайшли своє оприлюднення у 5 статтях у фахових наукових виданнях (загальний обсяг – 3,9 д.а.); з яких 3 статті опубліковані в фахових виданнях, що індексуються у наукометричній базі Index Copernicus; та у 1 науковій статті в іншому виданні, що індексуються у наукометричній базі Index Copernicus.

Дисертаційна робота пройшла апробацію на достатньому рівні: Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток системи вищої та післядипломної освіти в сфері підприємництва» (Харків, 2007); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Інституційні засади стабільного розвитку економічних суб'єктів в умовах інтеграційно-глобалізаційних процесів» (Харків, 2015); XXII Міжнародній науково-практичній конференції «Фізичні та комп'ютерні технології» (Харків, 2016); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Сучасне матеріалознавство та товарознавство: теорія, практика, освіта» (Полтава, 2020); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Інклюзивний розвиток економіки

в умовах глобальних викликів сьогодення» (Харків, 2020), Міжнародній конференції «Sustainable Innovation and Emerging Trends in Business and Management (ICSIEM'20)» (Афіни, Греція, 2020).

Автореферат та публікації у повній мірі відображають зміст, висновки та рекомендації дисертації.

Практична та теоретична цінність результатів дослідження. Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть стати теоретико-методологічною базою для вдосконалення державної інноваційної політики, насамперед, політики, спрямованої на створення необхідних умов для формування і ефективного функціонування НСПІ як підсистеми НІС, розвитку державно-приватного партнерства з інновацій.

Про важливість і практичну значущість отриманих результатів свідчить перелік впроваджень в органах місцевої влади, а також у начальний процес.

Наукові здобутки дисертанта знайшли практичне впровадження у навчальному процесі кафедри фінансів, банківської справи і страхування Харківського інституту бізнесу і менеджменту та кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Про практичне значення певних положень та висновків дисертації свідчать довідки про їх використання Полтавською обласною радою в процесі підготовки та реалізації проектів обласної програми «Бюджет участі Полтавської області на 2017 – 2020 роки», заходів обласної програми «Екологічні ініціативи Полтавської області на 2019 – 2021 роки»; Департаментом у справах сім'ї, молоді та спорту Управління інноваційного розвитку та іміджевих проектів Харківської міської ради.

Теоретичні положення дисертаційної роботи можуть бути використані при викладанні курсів та спецкурсів з економічної теорії, інновацій та інноваційної діяльності та проведенні подальшої науково-дослідницької роботи з проблем інноваційного розвитку в умовах цифровізації економіки.

Структура, зміст і завершеність дисертаційної роботи. Загальний обсяг дисертаційної роботи Фрідман О. А. становить 219 сторінок, основна частина її складає 163 сторінки і включає 18 таблиць, 12 рисунків. Список використаних джерел, на які є посилання в роботі, складається із 285 найменувань. Дисертація має 6 додатків на 8 сторінках. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, розкрито методологію й елементи наукової новизни, практичну значимість результатів дослідження.

У першому розділі **«Методологічні засади дослідження інноваційного підприємництва як фактора розв'язання соціально-економічних суперечностей»** розкрито концептуальні основи інноваційного підприємництва як цілісної системи, що інтегрує цілі, ресурси, механізми інноваційної та підприємницької діяльності.

Другий розділ **«Інноваційне підприємництво в системі координат соціально-економічного розвитку»** присвячений розкриттю теоретичних основ та основних характеристик національної системи інноваційного підприємництва (НСІП) як екосистеми інноваційного підприємництва та підсистеми національних інноваційних систем.

У третьому розділі **«Тенденції розвитку національної системи інноваційного підприємництва в умовах цифрової економіки»** обґрунтовано напрями, форми та моделі трансформацій інноваційного підприємництва під впливом техніко-технологічних, управлінських та ринкових інновацій Індустрії 4.0.

Основні положення дисертаційної роботи представлені вісьмома висновками, які відображають отримані автором результати, дають відповідь на поставлені в роботі питання.

Зауваження та дискусійні положення дисертаційного дослідження.

Незважаючи на загальну позитивну оцінку роботи, необхідно зробити певні зауваження щодо її змісту, а також спинитися на висновках здобувачки, які викликають сумніви і можуть служити підґрунтям для дискусії під час захисту дисертації. Основні з них такі:

1. Цікавим та продуктивним є авторське визначення сучасного інноваційного підприємництва як системи економічних відносин із комерціалізації інтелектуальних результатів інтегрованого процесу за рахунок характеристики відкритих бізнес-процесів, яким притаманне включення незалежних суб'єктів інноваційного процесу, поєднаних інноваційними мережами (с. 45, 54, 90, 138, 146). Погоджуючись в цілому з таким визначенням, вважаємо за необхідне зробити наступні зауваження. В умовах економіки знань найважливішим ресурсом суспільства стає інтелект. Рух до інтелектуального суспільства повинен подолати бар'єри обов'язкової комерціалізації результатів діяльності. Результати інноваційної діяльності підприємства ширші ніж комерційний успіх.

2. В дисертаційній роботі авторка критично осмислює стан інноваційного розвитку національної економіки на рахунок обґрунтування основних характеристик національної системи інноваційного підприємництва як організаційно-економічної форми підприємництва, що охоплює всі стадії інтегрованого інноваційного процесу й сфери інноваційної діяльності та забезпечує його спрямування на досягнення цілей розвитку країни шляхом визначення функцій: капіталізації інновацій на основі інвестицій в інтелектуальні продукти відповідно до стадій їх життєвого циклу та соціалізації інновацій (с. 107, 179) та узагальнення чинників негативного впливу на інноваційний розвиток національної економіки України шляхом виявлення зовнішніх (поглиблення невідповідності технологічної структури національної економіки інноваційним цілям її розвитку) та внутрішніх (нерозвиненість інфраструктури, асинхронність функціонування структурних елементів національної інноваційної системи, низький рівень інноваційної

активності суб'єктів національної інноваційної системи) (с. 112-116, 120, 123-124, 174). Було б доцільним, на нашу думку, звернути увагу на ключову роль держави у становленні інноваційної спрямованості соціально-економічного розвитку за рахунок концентрації ресурсів на реалізацію пріоритетів інноваційного розвитку: збільшення частки ВВП, що інвестується у дослідження та розробки; створення сприятливих інституційних умов тощо.

3. У роботі авторка звертається до характеристики соціального інноваційного підприємництва (с. 59-60). Корисним на наш погляд, було б більш змістовно охарактеризувати особливості соціального інноваційного підприємництва, по-перше, а, по-друге, навести приклади функціонування такого типу інноваційних підприємств.

4. В висновках дисертаційного дослідження та автореферату доцільно було б розкрити практичну складову дослідження, яка підтверджена актами впровадження (с. 215, 216).

Однак вказані зауваження та дискусійні елементи не знижують загальної теоретичної та практичної значимості дисертаційної роботи О. А. Фрідман, яка є завершеною науковою роботою, що вирішує важливе наукове завдання щодо сучасних тенденцій розвитку інноваційного підприємництва як складової національної інноваційної системи.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. За своїм оформленням, структурою та обсягом дисертація відповідає вимогам щодо кандидатських дисертацій. За змістом дисертація відповідає спеціальності 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. Структура роботи є логічною, цілком відповідає меті та завданням дослідження, дисертація є завершеним науковим дослідженням, виконаним на високому науковому рівні.

Висновок по дисертації. Дисертаційна робота Фрідман Олени Анатоліївни «Підприємництво в структурі національної інноваційної

системи» є самостійною закінченою науковою працею, в якій автором особисто отримано нові науково обґрунтовані результати, які у сукупності вирішують актуальне наукове завдання, що полягає у розробці методологічних та теоретичних засад визначення і реалізації ролі підприємництва у забезпеченні ефективного функціонування інноваційних систем національної економіки. Отримані О. А. Фрідман результати, обґрунтовані висновки і положення мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, віддзеркалюють наявність теоретичних та аналітичних наукових розробок, які є предметом захисту кандидатської дисертації за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. Опубліковані у фахових виданнях статті висвітлюють всі основні положення дисертації. Роботу оформлено відповідно до встановлених вимог.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота «Підприємництво в структурі національної інноваційної системи» за актуальністю, науковою новизною отриманих результатів, теоретичною та практичною цінністю відповідає вимогам п. 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року №567 (зі змінами) щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Фрідман Олена Анатоліївна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії
та міжнародної економіки
Харківського національного
університету міського господарства
імені О. М. Бекетова

Ігор ОСТРОВСЬКИЙ

О. Романенко